

A Rákóczi-induló Liszt Ferenc három kéziratában

Az Országos Széchényi Könyvtár zenetörténeti gyűjteménye LISZT három olyan kéziratát őrzi, amely a Rákóczi-indulót, illetve annak egy részét zongora-átíratban tartalmazza.

E három kézirat közül az eddig ismert adatok szerint az a legkorábbi, amely az induló első nyolc ütemének emléklapszerű feljegyzését tartalmazza.¹ Az emléklap ajánlásában megnevezett személyről nincs közelebbi adatunk.

Időrendben a következő az a kézirat, amely az egész induló zongora-átíratát tartalmazza;² ez a kézirat annak a feldolgozásnak a fogalmazványa, amelyik 1847-ben Wienben C. HASLINGER kiadásában, LISZT magyar témafeldolgozásainak első ciklusában a *Rhapsodies hongroises — Magyar rhapsodiák* VI. füzet 13. számaként jelent meg. A kézirat csak az első (nehezebb) átírat anyagát tartalmazza.

A harmadik kézirat tartalma mindeddig nem volt kielégítően meghatározva.³ A hivatalos adatok szerint ez a kézirat — akárcsak az előbbi — az 1906. évben egy bécsi antikvárius-cégtől (GILHOFER és RANSCHBURG) vétel útján került a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába. A bekötőtábla előlapjára felragasztott leírás alighanem a nyomtatott antikvár-katalógusból kivágott rész, mely szerint a kézirat tartalma: „Das berühmte Orchester-Arrangement des Rákóczy-Marsches in den ersten Entwürfen”, vagyis a Rákóczi-induló híres zenekari feldolgozásának első vázlatai. Az Országos Széchényi Könyvtár zenetörténeti gyűjteményének nyomtatásban megjelent kézirat-katalógusa mindössze ennyit közöl: „Rakoczy-Marsch. Zg. Eredeti kézirat. 4 lev. 2. r.”⁴

Már a kézirat futólagos átolvasása során kitűnik, hogy nem zenekari vázlatról, hanem jellegzetesen zongora-tételről van szó. Erre utal számos újrend, de legfőképpen az a tény, hogy a kézirat egész anyaga zongorán két kézzel játszható. A tétel sok helyütt öncélú virtuóz mozzanatai is ezt a tényt igazolják. Az induló hősi, harci jellegét kidomborító viharos futamok és tremolók a tételt leginkább LISZT 1840 körüli zongora-stílusába utalják. („Grandes Etudes pour

¹ Ms. mus. 16. Keltezése és ajánlása: „13 Janvier 1841 Bruxelles — pour Monsieur Felix Bogaert”.

² Ms. mus. 23. Az utolsó lap alján LISZT feljegyzése: „Bey Carl Hasl. in Rhodaun”. A Haslinger cég tulajdonjoga 1842-ben az apa, Tobias halála után fiára, Carlra, valamint özvegyére szállt. Ld. WEINMANN, Alexander: *Wiener Musikverleger und Musikalienhändler von Mozarts Zeit bis gegen 1860*. Wien, 1956, 32–33. l.

³ Ms. mus. 22. A gépi számozású 4. lap alsó jobb szélén Liszt kézírásával ez áll: „Graben — 1122” (a házzám alá van húzva). Ezen a helyen köszönöm meg KECSKEMÉTI Istvánnak, hogy a kéziratokra vonatkozó kutatásaimban messzemenően segítségemre volt.

⁴ LAVOTTA Rezső: *Zenei kéziratok II: Kézírtos zeneművek*. Bp. 1940. 117. l.

le Piano”: Raabe-jegyzék 2a, valamint „Etudes d'exécution transcendante d'après Paganini”: Raabe-jegyzék 3a.) Erről a zongora-stílusról írta R. Schumann, hogy aligha akad a világon 4–5 zongoraművész, aki meg tudna ezzel birkózni. A kézirat anyagában említést érdemel az induló elé komponált öt ütemnyi tematikus bevezetés, továbbá az induló első szakaszának, valamint a Trió-rész első szakaszának variált megismérlése, végül az induló átfogalmazott visszatérése, ami lezárás előtt beletorkollik a 13 ütemnyi kódába. Ez utóbbi a LISZT harmóniavilágára jellemző nagyterc-lépcsővel indul: A-dúr/fisz-moll, Cisz-dúr/b-moll, F-dúr/d-moll.

A kézirat a Rákóczi-induló könnyebb zongora-átiratából („leichtere Version”) is tartalmaz egy részt, mely a Trió-rész első szakasza után abbamarad. A Trió-rész középső szakasza hiányzik, az első szakasz pedig — a kéziratban még meglévő ütemek I—X számozásából következtetve — változatlan visszatérésben került volna sorra. Eszerint a kézirat nem teljes és így az sem tűnik ki belőle, hogy LISZT a könnyebb verzióban az induló-főrész változatlan vagy variált visszatérését tervezte-e, s hogy ezt a verziót kódával, vagy anélkül zárta volna-e le. Ennek a kéziratnak az anyaga nem azonos a nyomtatásban megjelent kiadások egyikével sem, amelyek a Rákóczi-indulót LISZT feldolgozásában tartalmazzák. A kézirat egyik lapjára írt bécsi cím pontosan A. PENNAUER zene-műkiadóé, akinek a cége 1833 óta DIABELLI & Co. vállalkozásába ment át.⁵ LISZTnek a Rákóczi-indulóból alkotott feldolgozásai közül egyik sem a Diabelli-cég kiadásában jelent meg. Ezek a tények egybevágóan azokkal az adatokkal, melyek LISZTnek a Rákóczi-indulóhoz fűződő kapcsolatairól az 1839/40. év fordulója körüli időből rendelkezésünkre állnak. LISZT az indulót legelső alkalommal Pozsonyban, az 1839. december 20-i hangversenyén ráadásként játszotta.⁶ Pesten az 1840. január 4-i hangversenyén a közönség szűnni nem akaró tapsait szintén a Rákóczi-induló eljátszásával köszönte meg.⁷ A legérdekesebb adat azonban arról szól, hogy a cenzúra ugyanebben az időben megtiltotta a Rákóczi-induló LISZT-től eredő zongora-átiratának a kinyomtatását, pedig azon sem felírás, sem bármiféle szöveg nem volt, kivéve a forte- és piano-jelzéseket.⁸

A szóban forgó kézirat zongora-stílusa, a DIABELLI-cég bécsi címének rájegyzése és a fent idézett harmadik levélrészlet egybevetéséből arra kell következtetnünk, hogy ez a kézirat az indulónak LISZT-től eredő zongora-átiratai közül a legkorábbi verziókat tartalmazza, melyek 1839/40 fordulóján készültek, de ebben a formában akkor nem jelenhettek meg.

A kézirat datálását még egy adat is alátámasztja. Nemrég (1969) jelent meg egy német LISZT-gyűjtő kiadásában az a magyar témákra épített LISZT-kompozíció, melynek kéziratát a szerző ALBERTI grófnak dedikálta.⁹ A doborjáni „Liszt-Werke-Sammelstelle” tulajdonában levő kézirat első oldalának nyomtatásban közölt hasonmása ugyanolyan 20 soros, harántvonalzású kottapapírt és ugyanolyan sebtiben, sok áthúzást tartalmazó kézírást mutat, mint a

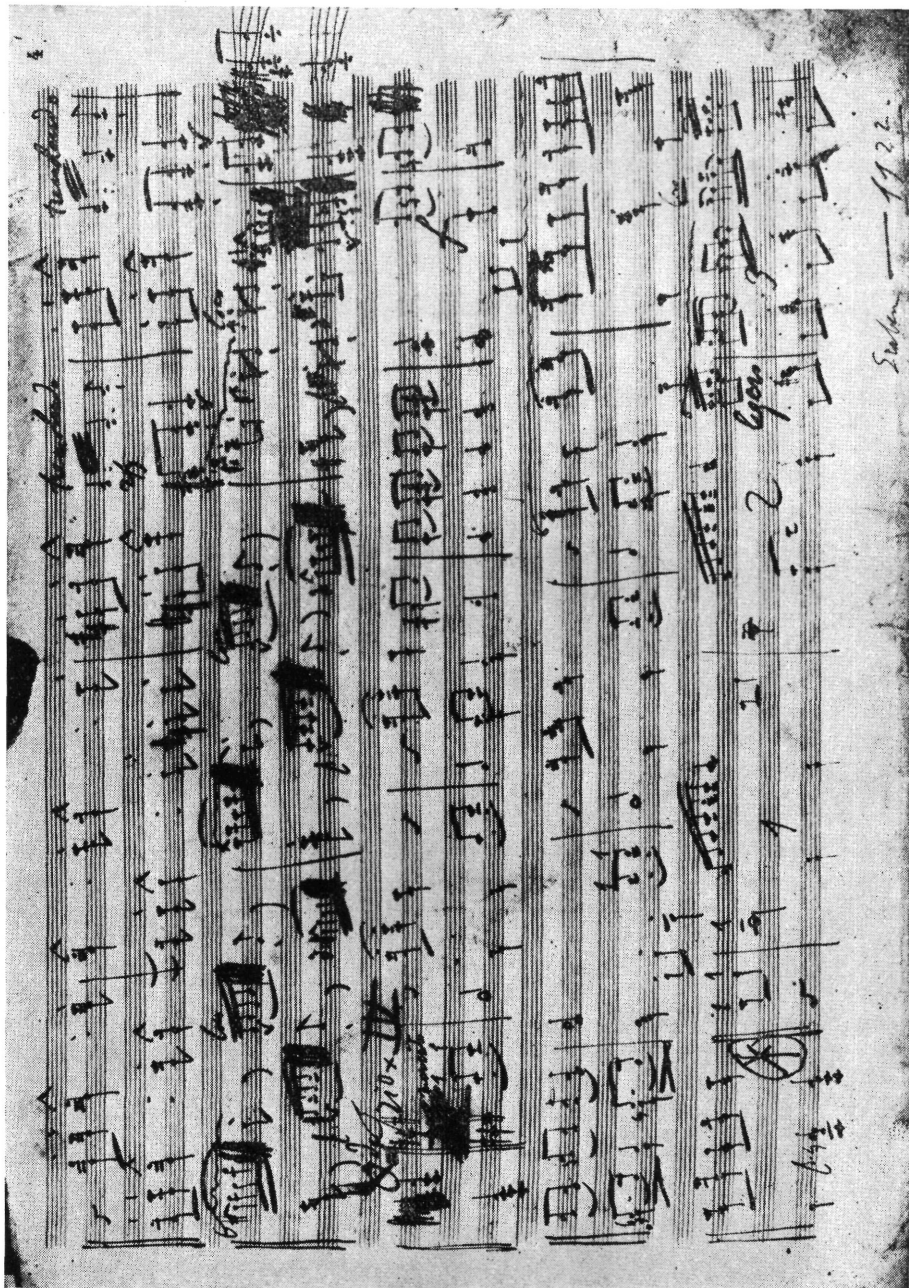
⁵ WEINMANN *i. m.* 30. l.

⁶ LISZT levele D'AGOÛLT grófnéhoz, Pest, 1839. dec. 25. Közölte D. OLLIVIER. *Correspondance de Liszt et de la comtesse D'AGOÛLT*, Paris: 1933, I. köt. 340. l.

⁷ LISZT levele D'AGOÛLT grófnéhoz, Pest, 1840. jan. 6. Uo. 350. l.

⁸ LISZT levele D'AGOÛLT grófnéhoz, Pozsony, 1840. jan. 23. Uo. 363. l.

⁹ E kiadványról szóló kritikai közléseimet ld. a *Musica* (Bärenreiter, Kassel) 1970. évi 2. füzet 153–154. lapján.

1. kép. Liszt: Rákóczi induló. Ms. mus. 22, 4r. Országos Széchényi Könyvtár

The image displays a page of handwritten musical notation for the 'Rákóczi-induló' by Liszt Ferenc. The score is written on three staves. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and bar lines. A large, stylized signature 'Liszt Ferenc' is written across the middle of the staves. Below the staves, there is a rectangular library stamp with the text '1906. IV. 30. SZ.' and a circular stamp with the text 'KÖNYVTÁR' and '1906. IV. 30. SZ.'. The paper shows signs of age and wear.

2. kép. Liszt: Rákóczi induló. Ms. mus. 23. 8°. Országos Széchényi Könyvtár

Rákóczi-induló szóban forgó kézírata. ALBERTI gróf neve annyiban segít hozzá mindkét kézirat datálásához, hogy ez a név kizárólag 1839. október 26 és 1840. február 22 között fordul elő Liszt leveleiben.¹⁰

A budapesti, Ms.mus. 22 jelzetű, kiadatlan kézírattól az első, HASLINGER-kiadású verzióig vezető szálakra az a LISZT kezétől eredő egy lapnyi zenei kézirat-töredék vet világot, amelyet a berlini Deutsche Staatsbibliothek 8642. sz. alatt őriz. Ez a töredék az induló Trió-részének első szakaszát olyan átíratban tartalmazza, amely a budapesti kézirat könnyebb változatú formájával nagyrészt megegyezik. Továbbá: a berlini kézirat ugyanennek a résznek a variált ismétlésével folytatódik, mégpedig olyan változatban, ami a budapesti kézirat első (nehezebb) verziójával ezen a helyen csaknem teljesen megegyezik. Ez utóbbi ütemek a HASLINGER-kiadásban megjelent mindkét verzió megfelelő helyének az előfutárai.

LISZTnek a Rákóczi-indulót tartalmazó feldolgozásai közül a budapesti Ms. mus. 22 jelzetű kézirat anyaga ebben a verzióban kiadatlan maradt. A szerző utóbb mégis fontosnak tartotta, hogy az indulóhoz fűződő első emlékeire a nyilvánosság előtt nyomtatásban is rámutasson. Amikor az induló újabb zongora-átíratának két verziója LISZT magyar dallamfeldolgozásainak első ciklusában 1847-ben már megjelenhetett, akkor LISZT a címlap után a dedikációt tartalmazó lapon ezzel zárta a nevek felsorolását: „... hálás-lovagi-emlékül Pesten töltött 1840 évi Január hónapra”. Ez lehetett a budapesti Ms.mus. 22 jelzésű kézirat dátuma is.

A kézirat kiadásának 1840. januári betiltása, majd 1847-ben átdolgozott formában történt megjelenése nem az átdolgozáson, hanem bizonyára a politikai viszonyok terén időközben beállott változásokon múlhatott. Így lett ez a LISZT-kézirat egyben kortörténeti dokumentum.

ZOLTÁN GÁRDONYI

Der Rákóczi-Marsch in drei Liszt-Handschriften

Die Musikhistorische Abteilung der Nationalbibliothek Széchényi Budapest besitzt drei Manuskripte von der Hand Franz LISZTS, deren Inhalt die Bearbeitung des Rákóczi-Marsches bildet.

Das Ms. mus. 16, ein Gedenkblatt, datiert vom 13. Januar 1841 in Bruxelles, enthält die ersten 8 Takte des Marsches für Klavier. Über die Person des in der Widmung genannten Monsieur Felix BOGAERT ist nichts näheres bekannt.

Das Ms. mus. 23 ist das Konzept jener Bearbeitung für Klavier, welche im Jahre 1847 in Wien bei Haslinger im VI. Heft als Nr. 13 der »Rhapsodies hongroises« gedruckt wurde. Diese Bearbeitung ist die früheste gedruckte Version, welche den Rákóczi-Marsch in Liszts Klavierfassung enthält. Die damit zusammen erschienene erleichterte Fassung ist in diesem Manuskript nicht enthalten.

Das Ms. mus. 22 ließ sich bisher nicht näher bestimmen. Es wurde im Jahre 1906 als »... Orchester-Arrangement ... in den ersten Entwürfen« erworben. Der 1940 gedruckte Handschriftenkatalog der Sammlung verzeichnet das Stück richtigerweise als Klavierfassung. Die Bearbeitung des Rákóczi-Marsches durch LISZT wurde in dieser Fassung aber nie gedruckt. Sowohl der Inhalt wie auch das Äußere der Handschrift lassen die-

¹⁰ Ld. a LISZT—D'AGOÛLT levelezés id. kiadása I. köt. 269—391. lapját, valamint PRAHÁCS Margit: *Franz Liszts Briefe in ungarischen Sammlungen*. Bp. 1966. 6. sz. levelet.

selbe in die Kategorie der Konzepte einordnen. Trotzdem ist die Absicht der Veröffentlichung dadurch belegt, daß an einem der Blätter die Adresse des Wiener Musikverlegers DIABELLI & Co. mit LISZTS Eigenschrift aufgezeichnet ist. Das Manuskript enthält auch eine — leider unvollständige — »leichtere Version«. Der überaus virtuose Klaviersatz der vollständigen Version deutet auf Liszts Stil um 1840. Notenpapier und Schriftzüge sind auffallend ähnlich jenem Manuskript, das als Privatdruck im Jahre 1969 als frühe Version einer LISZT-Komposition ungarischen Charakters veröffentlicht wurde und dessen Entstehung um die Jahreswende 1839/40 zu setzen ist.

LISZT hat den Rákóczi-Marsch gerade um diese Zeit in sein Repertoire aufgenommen. Sein Brief an die Gräfin D'AGOÛLT vom 23. Januar 1840 berichtet davon, daß die Zensur die Drucklegung des von LISZT bearbeiteten Rákóczi-Marsches verboten hatte. Es ist demnach höchst wahrscheinlich, daß der Inhalt des Ms. mus. 22 und Liszts früheste, bisher unveröffentlichte Klavierfassung des Rákóczi-Marsches identisch sind.